

BÚCSÚZUNK THOMA LÁSZLÓTÓL

2007. augusztus 10-én elhunyt Thoma László az ELTE Politikatudományi Tanszékének volt tanára, a Zsigmond Király Főiskola intézetigazgatója. A neves szociológus, filozófus és társadalomkutató egész életében az elmaradott társadalmi rétegek érvényesülési lehetőségeit, a szakszervezetek működését és fejlődését vizsgálta. A rendszerváltás után szintén az egyes társadalmi csoportok közti kapcsolatokat kutatta.

A tudós társadalomkutató, tanár és jeles esszéíró halála váratlan volt. A sors iróniájaként ugyanaz a kör ragadta el, mint első – kiadatlan – könyvének hőst, Karinthy Frigyeset. (Bayer József: *Béke poraira. A Népszabadságban megjelent írásból.*)

Thoma László (1943-2007.)

Tisztelt gyászolók!

Egybegyűltünk, hogy szerettei, barátai, kollégái és tisztelői körében utolsó útjára kísérjük Thoma Lászlót, megadva számára a végtisztességet. Halála váratlan volt, mert bár régóta benne lappangott a kór, szívós emberként utolsó percéig dolgozni, alkotni akart, velünk volt a végső határig.

Engedtessek meg, hogy ifjúkori barátként és régi kollégaként búcsúzóul mondjak néhány szót az életútjáról. Thoma László tudós ember volt, társadalomkutató, aki esszéíróként és tanárként is jeles életművet hagyott hátra. A sors iróniája, hogy fiatal korának kedvenc irodalmi hőse, Karinthy Frigyes sorsában osztozott, akiről szép könyvet is írt.

Küzdelmes élete volt. Egy emberségesebb világra és igazságosabb társadalomra vágyott, az ehhez vezető ösvényeket kutatta folyton. Pályája lendületesen indult, fiatalos, hetyke lázadásal a hetvenes évek tiszteletével szemben. Szenvedett az akkoriban terpeszkedő arrogáns butaságtól, a cenzúrától és az ostoba bürokráciától. Tiszteletlen volt a fennhéjázó butasággal szemben, megvetette az üres tekintélyeket. Jellemző tulajdonsága lett a szarkasztikus humor, a fennálló viszonyok szellemes bírálata, ezzel védekezett a kor packázásai ellen. Korai, gyakran tiltott olvasmányaiából erős antisztálinista szellemiséget merített. A rá jellemző éles kritika, a szellemi nyugtalanság azonban nem volt jó ajánlólevél a gyors karrierhez. Korán megszenvedte, hogy több jelentős írása fiókban maradt, nem talált kiadóra. Ez kétségkívül elbizonytalanította, és fékezte tehetsége kibontakozását. De nem adta fel könnyen. A debreceni egyetemi tanszéki közeg hamar szűkké vált a számára, és Pestre menekült, hogy szélesebb mozgásteret nyerhessen alkotói törekvéseinek. Több kutatóintézetben dolgozott, irodalmár entellektüelből igyekezett magát szorgalmas munkával a viszonyokat megértő, elmélyült társadalomtudóssá képezni. Korábbi filozófiai és irodalmi tanulmányai ebben is előnyt jelentettek, pályatársai közül kitűnt rendkívüli olvasottságával, műveltségével. Egyéni habitusára jellemző volt, hogy valóságos rabelais-i életörömmel, derűs iróniával szemlélte a világot, és bár nehezen, de türelmesen viselte a hányattatásokat.

Thoma László kétségkívül a „nehéz emberek” közé tartozott, önálló gondolkodása, szellemi autonómiája nem tette őt könnyen kezelhetővé. Gondolkodóként mégsem lett magányos, társakra és barátokra lelt a kritikai szociológusok körében, akikkel együtt igyekeztek feltárni a társadalom tényleges

viszonyait. Kritikai indíttatású művelődésszociológiai tanulmányaiban kimutatta, hogy miként reprodukálódnak a társadalmi egyenlőtlenségek már az oktatásban és a kultúra világában, és azt vizsgálta, mit tehetne ez ellen egy tisztességes politika. Ez vezette el a politikai demokrácia kérdéséhez, amely nélkül nem lehetett változást remélni. A rendszerváltozást megelőző hazai reformkorszak egyik markáns alakja lett, bár őt is feszélyezte a dilemma: hogyan lehet túllépni a fennálló hatalmi rendszeren, anélkül, hogy közben megfosztaná magát a valóság alakításának, a változások befolyásolásának a lehetőségétől? Szerény viszonyok között élő, első generációs értelmiségiként nem adott meg számára a korlátok könnyű átlépése. De kezdettől elrenál minden olyan kísértesnek, hogy szellemi autonómiájának feladása árán integrálják.

Mint mélyről érkezett ember, Thoma László mindig szolidáris volt és maradt a kiszolgáltatottak, kisemmizettek és nehéz sorsúak ügyével. A rendszerváltozás idején ezért is támogatta és szervezte a munkástanácsok mozgalmát, egészen addig, ameddig csőly volt arra, hogy ebből a részvétel és tulajdonlás új formái alakulhatnak ki, és nem telepednek rá pártpolitikai, hatalmi érdekek. Nagy csalódással töltötte el, amikor ez bekövetkezett. Őszintén megdöbbenette őt az a részvétlenség és arrogancia, amellyel az új demokráciában az újdonsült hatalmi elit a dolgozói érdekek képviselőtét kezelte, és ahogy széles munkavállalói rétegeket tettek teljesen kiszolgáltatottá. A „védtelen társadalom” kifejezést korábban ő alkotta meg egy tanulmánykötete címekeként, de nagyon ráillett a rendszerváltozás utáni évek közállapotaira is. Az új demokráciában színre lépő politikai osztály entrée-ját nagy szarkazmussal szemlélte, amiről a Táncrend c. sikeres esszékötetete tanúskodik: az új hatalom képviselőinek pompás panoptikumát rajzolja meg benne.

Tanári pályája külön méltatást érdemel. Thomát kezdettől fogva kedvelték egyetemi hallgatói, akár művelődéelméletet, akár művelődéstörténetet, akár filozófiát vagy éppen szociológiát tanított. Lendületes és színes előadásokat tartott, meggyőzően érvelt, meghallgatta a tanítványait is, és örömmel osztotta meg velük a tudását. 1994 óta munkatársam volt az ELTE bölcsészkarán, a Politikaelméleti Tanszéken tanított politikai szociológiát és eszmetörténetet, ugyanazzal a hitelességgel és lendülettel, mint korábban. Később tevékenyen részt vett egy új vállalkozás, egy korszerű társadalomtudományi főiskola, a Zsigmond Király Főiskola szellemi megalapozásában, ahol a Közművelődési és Kommunikációs Intézet vezetője volt. Diákjai körében mindkét helyen népszerű volt, értékelték intellektusát, a mindenkori hatalmasokkal szembeni ironikus szkepszisét, emberségét és igazságszeretetét. Jó indíttatást adott egy új generációnak, amely nem elégszik meg a felszínes igazságokkal. A kollégái körében is általános tiszteletet váltott ki széles látóköre, munkaszeretete, kollegialitása.

Thoma László, szellemi tekintélye ellenére is, esendő ember volt, sokszor telve szorongással, rossz előérzettel. Gyengeségeit ellensúlyozta szeretett családjá, amely sokat jelentett számára. Felesége türelmes, szerető gondoskodása nagymértékben hozzájárult lelki harmóniájához, és segítette abban, hogy alkotói törekvései teljesüljenek. Olykori szorongásai ellenére örök reménykedő is volt, aki mindvégig hű maradt ifjúkora lelkesítő eszményeihez. Rendkívüli emberi tulajdonságai közül kiemel-

ném, hogy szinte gyermeken őszinte, segítőkész, dolgos és lelkiismeretes tanár és kolléga volt, jó közíró, hűséges barát. Egy igaz ember, aki méltó arra, hogy sokáig megmaradjon emlékezetünkben.

Két hónappal ezelőtt láttam először megroppanni, mintha sejtette volna, mi vár rá. Amit a tekintetében láttam, azt csak legkedvesebb költőjének szép sorai tudják kifejezni: „Az ember végül homokos, / szomorú, vizes síkra ér, / szétnéz merengve és okos / fejével biccent, nem remél.”

De ismerte ezt a sorát is: felnőtt az, „ki tudja, hogy az életet halálra ráadásul kapja / s mint talált tárgyat visszaadja / bármi-

kor – ezért őrzi meg...” Tudomásul kell vennünk, hogy a halál az élet része; magában értelmetlen, de értéket ad az életnek. Értelmet az életnek is csak mi, emberek adhatunk, és róla elmondható, hogy egész életében erre törekedett. Értelmes élete volt. A nagy veszteség okozta fájdalom mellett vigasztalja ez a hátrahagyottakat.

Kedves Laci, hiányozni fogsz. Azzal az ígérettel veszünk végső búcsút tőled, hogy véges emlékezetünk határáig szívében és elménkben megőrizzük téged.

Bayer József

